

„Wypłyn na głębię”¹. W głębinach nie można dostrzec obecności ryb, które widać tylko w płytkiej wodzie – dlatego Piotr okazuje wiarę i posłuszeństwo Jezusowi w czynności, która kończy się szczególnie obfitym połowem.

W najbliższym kontekście biblijnym (*Synoptycy*) można odnieść powyższe przesłanie do głębi ludzkiego serca (*Przypowieść o siewcy* – Mk 4, 5 i Mt 13, 5), gdzie niekiedy trudno dostrzec jakieś pozytywne cechy, ale po zdobyciu się na gest wiary i posłuszeństwa Jezusowi można wydobyć wiele dobra.

W Septuagincie widzieliśmy różne ujęcie badanych słów, które mogło oddziaływać na autorów natchnionych Nowego Testamentu – mogło sugerować odniesienia do tego lub innego przejawu ludzkiej czy Bożej działalności.

Pozostaje tylko czynić to, co polecił Jezus zagłębiać się w Bożym Słowie i wyciągać zeń obfite łaski dla dobra tych, których Bóg umiłował.

Kraków

KS. BOGDAN ZBROJA

ks. Norbert Mendecki

DIASPORA ŻYDOWSKA. ELEFANTYNA I EDFU

1. POCZĄTKI DIASPORY ASYRYJSKO-BABIŁOŃSKIEJ

Słowem „diaspora” (gr. *diaspeirein* — rozproszyć) oznaczamy istnienie żydowskich grup mniejszościowych poza obrębem Palestyny. Fenomen ten spotykamy, według Kornfelda, w całym okresie historii Izraela². W okresie monarchii dawidowo-salomonowej na obszarach przyłączonych do królestwa rządili namiestnicy (nadzorcy) z ramienia króla (2 Sm 8; 1 Krl 4), których potomstwo mogło dać początek diasporze żydowskiej. Także zajmujący się kupiectwem osiedlali się na stałe w obcych krajach w X i IX w. przed Chr. (Pwt

¹ „Ἐπαπέλαγε εἰς τὸ βάθος”.

² W. KORNFELD, *Unbekanntes Diasporajudentum in Oberägypten im 5./4. Jh. v. Chr.*, Kairos 18 (1976), 55-59.

17, 16; 1 Krl 20, 34)¹. Przytoczone przykłady świadczą o sporadycznym osiedlaniu się Żydów poza ojczyznę. Na szeroką skalę zakrojona diaspora sięga początkami pierwszej deportacji ok. r. 733 przed Chr., kiedy to Tiglat-Pileser III (745-726 przed Chr.) przesiedlił część ludności Galilei i Zajordanii do Asyrii (2 Krl 15, 29; ANET 282n). Druga deportacja miała miejsce za czasów króla Sargona II (721-705 przed Chr.) — 27 290 osób przesiedlono z Samarii do Północnej Mezopotamii i do miast Medów (2 Krl 17, 6; ANET 284n). Królestwo Judzkie przeżyło deportacje za czasów króla Nebukadnesara (605-562 przed Chr.) w latach 603-581 przed Chr. (2 Krl 24, 14-16; 25, 6-7. 21; 2 Krn 36, 20; Jr 52, 15. 28-30; ANET 308). Po edykcji Cyrusa w r. 539 przed Chr. (ANET 315n) tylko część Żydów wróciła do ojczyzny (2 Krn 36, 23; Ezd 1, 2-4). Inni pozostali w Babilonii i przetrwali tam aż do okresu średniowiecza².

2.1. POCZĄTKI DIASPORY

Innym skupiskiem żydowskim był Egipt. O pobycie Azjatów w Egipcie świadczą obrazy w grobach tebańskich (ANET 248n). Prawdopodobnie osiedlili się też tutaj Izraelici, gdyż warunki materialne były o wiele korzystniejsze aniżeli w ojczyźnie, co piętnowali mocno prorocy (Ez 23, 27; 30, 4; Oz 12, 2). Także jeńcy wojenni odgrywali niepoślednią rolę w powstaniu nowych gmin. Epigraf Tutmozisa IV (1421-1413 przed Chr.) wymienia kolonię syryjskich jeńców w Tebach (ANET 248). Na reliefach świątyń Nowego Państwa widzimy regularnie jeńców wojennych. Ich wymieniają często sprawozdania o zwycięstwach faraonów (ANET 237-239. 241. 245-247. 254n). Pierwsza deportacja izraelskich jeńców mogła mieć miejsce w X w. przed Chr., kiedy to faraon Szeszonk I (TM Sziszak) wyprawił się do Palestyny (1 Krl 14, 25-28; 2 Krn 12, 1-12)³. Historycznie

¹ J. HASHAGEN, *Vorexilische Diaspora*, ThQ 121 (1940), 211-216

² G. STEMBERGER, *Das klassische Judentum. Kultur und Geschichte der rabbinischen Zeit (70 n. Chr. bis 1040 n. Chr.)*, München 1979, 50.

³ H. DONNER, *Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen*, t. 2, Göttingen 1986, 245-246; por. też Pwt 17, 16: „Tylko nie będzie on nabywał wiele koni i nie zaprowadzi ludu do Egiptu, aby mieć wiele koni...” — czy chodzi tutaj o handel wojownikami izraelskimi w zamian za konie? — negatywnie

udowodnione początki diaspory egipskiej sięgają przełomu VII i VI w. przed Chr.¹ Faraon Neko II (609-594 przed Chr.) pojmał Jehoachaza, króla judzkiego i zaprowadził go do Egiptu (2 Krl 23, 34; 2 Krn 36, 4). Po zamordowaniu Godoliasza w r. 587 przed Chr. jedna z grup żydowskich uciekła do Tachpanches (2 Krl 25, 26; Jr 43, 4-9), zabierając ze sobą proroka Jeremiasza. Prawdopodobnie znajdowała się już w Tachpanches kolonia żydowska, skoro Jr 44, 1 wymienia tę miejscowość razem z Migdol, Nof i Patros. Słowkiem „Patros” oznaczano Egipt Górny (por. Iz 11, 11; Jr 44, 15; Ez 29, 14; 30, 14), podczas gdy „mizrajim” oznaczano Egipt Dolny².

2.2. ELEFANTYNA

W Egipcie Górnym, przy pierwszej katarakcie nilowej na wyspie Elefantynie osiedliła się w VI w. przed Chr. żydowska kolonia wojskowa. Kolonia ta znana była początkowo z graffiti greckich wojowników faraona Psammeticha II (594-589 przed Chr.), znajdujących się w świątyni Abusimbel³. Chociaż epigrafy owych graffiti nie wymieniają żydowskich nazwisk, udział żydowskiej kolonii w wyprawie wojennej do Etiopii potwierdza jednoznacznie list Arysteasa⁴. W r. 1893 oraz w latach 1898-1908 odkryto w Elefantynie papiirusy i ostrakony, z których dowiadujemy się o życiu żydowskiej kolonii wojskowej⁵. Naprzeciw Elefantyny w Asuanie znaleziono sarkofagi, w których spoczywały zwłoki zmarłych Izraelitów⁶. Emblematy na sarkofagach z boginiami egipskimi Izis i Neftys świadczą o daleko posuniętym synkretyzmie religijnym.

odpowiada Kornfeld, biorąc pod uwagę perspektywę prorocką, W. KORNFELD, *Unbekanntes Diasporajudentum...*, dz. cyt., 56.

¹ Por. hipotezę mądrości *Amenemope* w oparciu o grunt izraelski, W. KORNFELD, *Unbekanntes Diasporajudentum...*, dz. cyt., 56

² J. JANSSEN, art. *Pathros*, w: H. Haag, *Bibel-Lexikon*, Einsideln 1968, 1324-1325.

³ W. KORNFELD, *Unbekanntes Diasporajudentum...*, dz. cyt., 57

⁴ H. St. J. THACKERAY, *The Letter of Aristes*, w: H. B. SWETE – R. R. OTTLEY, *An Introduction to the Old Testament in Greek*, New York 1968, 553.

⁵ P. GRELOT, *Documents araméens d'Égypte*, Paris 1972, passim.

⁶ Por. chwrt, szbtj, W. KORNFELD, *Aramäische Sarkophage in Assuan*, WZKM 61 (1967), 9-16.

2.3. EDFU

Inna wspólnota żydowska zamieszkiwała Edfu na przełomie V i IV w. przed Chr.¹ Na cmentarzu w Edfu znaleziono epigrafy w języku aramejskim, które schematycznie można przedstawić w następujący sposób: X br/brt Y (= X syn/córka Y)². Imiona osób wspólnoty żydowskiej z Edfu typowe są dla ksiąg Starego Testamentu okresu po niewoli babilońskiej i dla wspólnoty elefantyńskiej³.

3. CZASY HELLENISTYCZNO-RZYMSKIE

Diaspora żydowska przeżywała rozkwit w okresie hellenistyczno-rzymskim. Świadczą o tym wykazy Fileona (20 r. przed Chr. – 40 r. po Chr.)⁴. Nowy Testament (Dz 2, 9-11; 1 P 1, 1; por. też Jk 1, 1) oraz Józef Flawiusz cytuje Strabo (I w. przed Chr.), według którego nie ma miasta (w cesarstwie rzymskim) bez Żydów (Ant. XIV, 115).

Wiedeń

KS. NORBERT MENDECKI

ks. Antoni Paciorek

DUCH ŚWIĘTY KONTYNUATOREM OBECNOŚCI JEZUSA WŚRÓD UCZNIÓW (J 13-17)

W przeciwieństwie do ewangelii synoptycznych, które raczej niewiele mówią o Duchu, Ewangelia Janowa zawiera sporo wypowiedzi w pełni uzasadniających znaną jej nazwę: *Ewangelia duchowa*. Istnieje jednak pewna różnica pomiędzy wypowiedziami o Duchu z pierwszych dwunastu rozdziałów Ewangelii a tymi, które pojawiają się w tzw. Mowie pożegnalnej Jezusa, czyli w rozdziałach 13-17. O ile bowiem w pierwszej części Ewangelii Duch postrzegany

¹ W. KORNFELD, *Jüdisch-Aramäische Grabinschriften aus Edfu*, Anzeiger der phil.-hist. Kl. d. Österr. Ak. d. Wiss. 110. Jg. (1973), So. 4, 123-137

² W. KORNFELD, *Unbekanntes Diasporajudentum...*, dz. cyt., 58

³ Por. tabelę imion, W. KORNFELD, *Unbekanntes Disporajudentum...*, dz. cyt., 58.

⁴ *Legatio Ad Caium*, 36.